

ELS MEGÀLITS

VISITA AL MUSEU COMARCAL DE MANRESA
I SORTIDA AL SEPULCRE DE LA PERA

Jordi PIÑERO i SUBIRANA

MANRESA, JUNY 1993

MUSEU
DE COMARCAL
MANRESA

Un Museu per a Aprendre

3

PRÒLEG

L'herència dels nostres avantpassats, que amb tanta cura hauríem de conservar i potenciar, sovint és menyspreada, poc valorada i fins i tot destruïda sense cap consideració. I és que, seguint el fil conductor d'un article publicat recentment per l'arqueòleg Orlando Barrial en un setmanari local¹, estem immersos en una època en què sembla que només compta allò que es cotitza dins l'esquema de valors de la nostra societat. En aquest esquema el patrimoni arqueològic no té el lloc que caldria esperar d'un poble culte al qual agrada recordar les seves arrels i, en conseqüència, no cotitza com caldria esperar.

Aprendre a valorar correctament aquesta herència, materialitzada a través d'uns pocs vestigis, és un repte a assolir, quelcom a integrar en el nostre projecte de vida. En definitiva, és un tema d'educació. Per avançar és important conèixer el que tenim, conservar-ho i assegurar-ho per a les futures generacions.

Aquesta col·lecció de materials didàctics persegueix aquests objectius i s'esforça per despertar la sensibilització i la comprensió del jove davant el patrimoni històric, començant, pel que té més al seu abast, el que es troba geogràficament més proper, és a dir, el que es pot veure en el Museu Comarcal de Manresa o visitar a la comarca del Bages i els seus voltants. En aquest número es tracta el patrimoni prehistòric, centrat en el fenomen megalític.

A través d'un itinerari de jaciments i d'uns materials arqueològics, l'autor ens proposa endin-sar-nos en el món de l'arqueologia prehistòrica i reflexionar sobre la seva formulació.

És ben conegut que els períodes prehistòrics són els menys coneguts i alhora els més mitificats. L'esforç d'interpretació és superior davant de la menor quantitat de restes, però cal que les hipòtesis siguin contrastades al màxim per fugir de la reconstrucció novel·lada, sense evidències demostrables. L'autor insisteix en la necessària actitud crítica davant les argumentacions poc fonamentades i en el respecte per opinions diferents.

Jordi Piñero redacta una curta introducció de qüestions generals sobre el megalitisme, abans de donar pas als apartats habituals d'aquesta col·lecció: exposició del contingut, objectius didàctics, orientacions i aclariments per al professorat i bibliografia. Realitza una breu ressenya dels jaciments —emmarcats en el seu entorn ecològic— que ha considerat més idonis dins les possibilitats de l'àmbit geogràfic de referència. Aquests jaciments elegits omplen un itinerari que pretén pautar i argumentar el guió històric dels períodes postpaleolítics: sepulcre de la Pera, sepulcre del Collet de Su i poblat a l'aire lliure de Brics, habitat hipotèticament pels constructors de megalits o, si més no, pels usuaris d'aquests sepulcres monumentals (no necessàriament d'aquests dòlmens en concret). El material gràfic completa la informació dels diferents jaciments, en especial del poblat de Brics, que la pròpia excavació arqueològica va fer desaparèixer.

La col·lecció prehistòrica de què disposa actualment el Museu de Manresa, procedent de jaciments contemporanis, no és encara abundant ni espectacular, però és suficient per fer un repàs de la tecnologia, la societat, l'economia, els rituals funeraris i les tipologies racials dels avantpassats que visqueren entre el neolític i l'edat de bronze.

Amb la voluntat de rendir un bon servei a la didàctica de l'arqueologia prehistòrica, l'autor desenvolupa unes activitats que pretenen apropar la prehistòria i l'anàlisi arqueològica dels períodes examinats als joves estudiants. La tasca no és senzilla, però la reflexió està assegurada i esperem que el resultat sigui valorat positivament.

Araceli Martín i Còlliga
Arqueòloga del Departament de Cultura de la Generalitat

1. BARRIAL, Orlando: *Valors que no cotitzen*. Setmanari "El Cerdanyola". Divendres, 12 de març de 1993

INTRODUCCIÓ

El propòsit d'aquesta introducció és oferir una síntesi amb les dades bàsiques que hauria de conèixer qui vulgui treballar el tema dels megàlits. En l'apartat de bibliografia es trobaran les referències de treballs més detallats¹.

Els sepulcres megalítics tenen el seu origen a l'Europa atlàntica, cap a les darreries del V mil·lenni a. C. Fins no fa gaire, es pensava que aquesta primera arquitectura de la prehistòria europea, feta a base de grans blocs de pedra, era un pàl·lid reflex de les civilitzacions del Pròxim Orient (Mesopotàmia i Egipte). Aquesta teoria s'hagué d'abandonar totalment quan, a finals dels anys seixanta, les primeres datacions de C-14 van donar una cronologia molt antiga a alguns megàlits, indubtablement anteriors a l'època de les piràmides.

Actualment es creu que no existí un únic punt originari del fenomen megalític, sinó més aviat una pluralitat de focus, amb importants variacions locals. Les manifestacions megalítiques més antigues es troben a la Gran Bretanya, la Bretanya francesa, el nord d'Alemanya, Holanda i el sud-oest de la península Ibèrica. En una fase posterior, el megalitisme va tenir una difusió sorprenent per gran part d'Europa occidental. Tanmateix, hi hagué unes àrees determinades on la construcció de megàlits no es va arribar a implantar mai.

A Catalunya hi ha un conjunt de megàlits molt antics a l'Empordà (primera meitat del IV mil·lenni a. C.). L'extensió cap a zones més interiors es produí en una fase més tardana, com a la resta de l'Europa mediterrània. Els megàlits de la nostra comarca corresponen bàsicament al calcolític o a la primera edat del bronze. Com veiem, el fenomen megalític ocupa un espai de temps molt dilatat que inclou diverses etapes de la prehistòria: des del neolític fins a l'edat del bronze.

Durant aquest període es pot parlar d'un model de societat tribal. El territori estava habitat per petits grups que desenvolupaven una economia mixta i de subsistència. La societat tribal suposa un cert grau més de cohesió social que el de les bandes de caçadors-recolectors. Es reforcen els sistemes d'organització, com poden ésser els clans. És probable que els dòlmens tinguessin una correspondència amb grups familiars o clànics.

Hom sol distingir dos grans tipus de megàlits. D'una banda, el sepulcre de corredor, constituït per dues parts diferenciades: el corredor i la cambra (on s'enterraven els morts). De l'altra, les galeries cobertes, formades per una sola cambra allargada. Aquests tipus bàsics van evolucionar i donaren lloc a adaptacions locals. (Una tipologia més completa es troba als exercicis d'aquest quadern.) Cal remarcar que tots els megàlits eren coberts per un túmul (muntanyeta feta amb terra i pedres); el que vol dir que el seu aspecte primitiu era força diferent de com se'ns presenten en l'actualitat. De la imatge d'un túmul amb una cambra de grans lloses soterrada al seu interior només en resta l'esquelet, és a dir, l'estructura en pedra per sobre del nivell actual del sòl i una insinuació del túmul. I això, en els exemplars millor conservats.

La finalitat de les tombes megalítiques no era altra que servir de sepulcres per a l'enterrament col·lectiu. És difícil saber amb seguretat qui i quants podien ésser enterrats en un dolmen, en el moment de la seva fundació, ja que tots continuaren reutilitzant-se molts anys després d'ésser construïts. Per això, en excavar-los, hom sol trobar una barreja de materials de diferents èpoques. Això no obstant, es tendeix a creure que no hi havia una selecció jeràrquica estricta pel que fa a la possibilitat d'ésser sepultat en un dolmen.

Cal afegir, per acabar, que el megalitisme degué anar associat a certs rituals i a algun tipus d'ideologia o creença religiosa sobre la mort. Els difunts eren dipositats a les cambres sempre al costat del seu aixovar funerari. En certs llocs, com ara Andalusia o l'Empordà, són coneguts una sèrie de dibuixos esquemàtics gravats en pedra (inscultures) que es troben relacionats amb els sepulcres. És evident que darrera dels megàlits hi ha una visió del món, però el contingut de les idees se'ns escapa.

1. Per a una visió general recomanem el quadern de Tarrús i Chinchilla, 1992.

I. CONTINGUTS

A. Sortida al sepulcre de la Pera

El sepulcre de la Pera, al municipi d'Ardèvol de Pinós, és a la comarca del Solsonès, molt a prop dels límits comarcals amb el Bages, i pertany al grup de megàlits de les rodalies de Cardona i del Solsonès. És del tipus de corredor ample (també dit falses galeries cobertes o galeries catalanes). Aquest monument reuneix les condicions apropiades per desenvolupar-hi un treball didàctic: té unes dimensions considerables en comparació amb altres del mateix àmbit, està sencer, ben restaurat i, en definitiva, ofereix una bella estampa del que és un sepulcre megalític. I és que cal advertir que, malgrat que la nostra comarca compta amb un bon nombre de megàlits, es tracta d'exemplars de dimensions molt reduïdes, sovint mutilats i amb una ubicació de difícil accés.

El bon estat de conservació actual que té el sepulcre, el devem als treballs de l'equip dirigit per Josep Castany, Fina Alsina i Lluís Guerrero, equip dedicat a l'estudi del megalitisme a la Catalunya Central. Val a dir que quan es realitzaren les excavacions, entre els anys 1983 i 1984, el sepulcre ja havia estat violat per excavadors furtius, fet que és tristament habitual en aquest tipus de jaciments. Els treballs van incloure la reconstrucció i consolidació del monument, el qual es va cobrir novament amb les lloses de coberta, que li han retornat el seu aspecte original.

A uns trenta metres del sepulcre hi ha unes tombes, suposadament medievals, del tipus cista.

El sepulcre del collet de Su

A l'entorn del sepulcre de la Pera hi ha d'altres megàlits: el collet de Su (Casacremada), cal Cuca, etc. Si queda temps, es pot complementar la sortida amb una visita al sepulcre del collet de Su. És molt a prop, fàcil de trobar i val la pena. Aquest megàlit ha estat consolidat pel mateix equip que el de la Pera. És del mateix tipus, però d'uniques dimensions més reduïdes. Es troba a uns 200 metres al sud-est de la masia anomenada Casacremada -tal com s'indica en el gràfic.

El poblat del collet de Brics

En aquest mateix sector a l'entorn del sepulcre de la Pera també s'ha localitzat un poblat a l'aire lliure corresponent al calcolític o edat del bronze. Molt probablement devia tractar-se de la població que va aixecar aquests megàlits que esmentàvem i que s'hi va enterrar. Aquest jaciment va ser excavat entre els anys 1985 i 1987 pel mateix equip que el de la Pera. Actualment no hi queda res de visible, ja que es va cobrir de terra. Tanmateix proposem una sèrie d'activitats basades en els resultats de l'excavació per tal de relacionar el fenomen del megalitisme amb el seu context històric.

B. Visita al museu

Centrarem la visita al museu en la secció anomenada Megalitisme i edat del bronze. Malgrat la bona quantitat de monuments megalítics que existeixen a la comarca, la col·lecció del museu corresponent a aquesta temàtica és escassa. Això és degut a que la major part dels megàlits foren excavats per investigadors vinculats a d'altres centres. És el cas del grup de megàlits de Cardona i del Solsonès, excavats els anys 20 per un pioner de l'arqueologia a Catalunya: mossèn Serra i Vilaró, conservador del Museu Diocesà de Solsona. O el cas del Moianès, amb el Museu

Arqueològic i Paleontològic de Moià, que té una important col·lecció de material de la zona. Excavacions més recents, com les del sepulcre de la Pera, encara no tenen el lloc definitiu on dipositar les restes que han trobat.

Sobre els materials que hi ha exposats al Museu comarcal de Manresa, direm que procedeixen de jaciments menys importants: Castelltallat (Sant Mateu de Bages), balma dels ossos (Sallent) i cova de Mura. Dòlmens i coves sepulcrales de l'edat del bronze que es van excavar fa bastants anys. En aquest sentit cal recordar la tasca feta per mossèn Valentí Santamaria (antic director del Museu) i el Centre Excursionista Montserrat.

I.1. Conceptes

SORTIDA

1. Entorn físic i humà
2. El sepulcre de la Pera
  - Tipologia dels sepulcres megalítics
  - Procés de construcció
  - Fonament del coneixement sobre megàlits
  - Restes antropològiques
3. El sepulcre del collet de Su
4. El poblat del collet de Brics: la societat tribal
5. Les cistes medievals

MUSEU

1. Àmbit geogràfic del megalitisme
2. La ceràmica
  - Tipus de decoració: incisa, impressa
  - La ceràmica campaniforme
3. La tècnica: metal·lúrgia del coure i del bronze
4. Els enterraments
  - Megàlits
  - Balmes sepulcrales
  - Tipus cranials
5. Rituals i creences sobre la mort
  - Els aixovars funeraris
  - Ritus i creences d'ultratomba
  - Incineració i inhumació

TREBALLS COMPLEMENTARIS

1. Interpretació dels megàlits al llarg de la història
2. El megalitisme a Catalunya

I.2. Procediments

(a cura de F. Comas i J.A. Serra)

- Lectura i interpretació d'un text.
- Lectura i interpretació de mapes.
- Maneig d'instruments de mesura.
- Identificació de formes de vida i de comportaments humans diferents a l'època actual.
- Construcció de la maqueta d'un megàlit.
- Descobriments dels canvis produïts en el temps, comparant les característiques de la societat actual amb la d'època prehistòrica.
- Situació de fets en un fris cronològic.
- Maneig de bibliografia per obtenir informació sobre l'evolució d'un objecte al llarg del temps.
- Elaboració de petits treballs monogràfics.
- Lectura de narracions històriques referides al període de la prehistòria.
- Visita i anàlisi d'alguna resta monumental o museu amb materials representatius de l'etapa prehistòrica.
- Anàlisi i descripció de peces de la prehistòria a partir de l'observació directa en el museu.
- Confecció de croquis de localització a partir del treball de camp.
- Col·locació d'il·lustracions en una seqüència cronològica.
- Ampliació de vocabulari històric i d'història de Catalunya.

I.3. Actituds, valors i normes

- Valorar i respectar el patrimoni històric i natural.
- Estimular l'interès per la història a partir de la recerca de l'entorn més pròxim.
- Tenir una actitud crítica davant argumentacions mal fonamentades.
- Tenir una actitud oberta i de comprensió respecte a les creences diferents.

II. OBJECTIUS DIDÀCTICS

L'alumne que utilitzi aquest material didàctic que proposem hauria de ser capaç de:

- Interpretar i utilitzar mapes i altres elements gràfics.
- Diferenciar els principals tipus de megàlits.
- Descriure i classificar material arqueològic a partir d'aspectes formals i funcionals.
- Raonar com es fonamenta el coneixement sobre els megàlits a partir de les dades arqueològiques.
- Establir hipòtesis senzilles a partir de dades arqueològiques.
- Contextualitzar diferents aspectes de l'edat del bronze: tecnologia, cultura material i societat tribal.
- Relacionar la cultura material del megalitisme amb certes idees sobre la mort.

III. ORIENTACIONS I ACLARIMENTS PER ALS PROFESSORS

- **Consells de caràcter general:** Per al desplaçament fins al sepulcre de la Pera seria aconsellable utilitzar un autocar no gaire llarg (tipus microbús). A partir del poble de Su cal anar per pista forestal (en molt bones condicions) fins trobar el trencall de la Pera, a 2.900 metres. A partir del trencall, que és indicat amb un rètol, el camí ja no és tan bo. Fins al sepulcre hi ha 3.200 metres més.

Les lloses de coberta dels sepulcres es sostenen tan sols pel seu propi pes. Per tant, com a mesura per evitar possibles accidents, caldrà remarcar als alumnes que no toquin gaire segons quines pedres i, sobretot, que no s'enfilin a la coberta.

- **Sobre l'activitat núm. 5:** Aquest exercici proposa establir un diàleg entre el professor i els alumnes. La seva finalitat és que l'alumne, dirigit pel professor mitjançant el mètode de pregunta-resposta, vagi arribant a una sèrie de conclusions per si mateix. L'objectiu és arribar a entendre com es fonamenta el saber sobre els megàlits a partir de les evidències arqueològiques. Un model de diàleg, que s'hauria d'adaptar a les circumstàncies i al nivell intel·lectual de cada grup, seria el següent (el professor pregunta i els alumnes responen):

- Què és això?
- Un monument megalític.
- Si no sabéssim que és un monument megalític, quina altra cosa podria ser?
- Una barraca, una casa, unes pedres encavallades casualment...
- Per què descartem aquestes opcions i sabem que és un megàlit?
- Perquè ho diuen els entesos. Per la forma que té. Perquè és igual que d'altres megàlits.
- Per què servia un monument megalític?
- S'utilitzava per a l'enterrament col·lectiu d'homes i dones.
- Si aquest fos el primer megàlit que descobrim ¿com podríem saber que la seva funció és aquesta en lloc de (com veurem que pensaven al S. XVIII) servir de taula de sacrificis?

- Excavant el seu interior i trobant les restes no peribles de les persones que s’hi van enterrar.
- Com sabem l’època en què va ser construït?
Per l’estudi dels materials que s’han trobat juntament amb els esquelets i, també, per procediments químics.
- Finalment, ¿com sabem quina relació tenen els ossos trobats amb les pedres del monument, si pertanyen a una mateixa època i si són més antics o més moderns que els d’un altre megalit?
- Fruit del treball d’excavació deduirem una sèrie de fets. A partir d’aquí, formularem hipòtesis (explicacions dels fets que no entren en contradicció amb les dades i són versemblants), compararem els resultats d’altres investigacions...

- **Sobre l’activitat núm. 12:** Aquestes tombes es van trobar ja violades i no han estat excava- des mai. Se suposa que són de l’època medieval i és molt probable que per construir-les s’apro- fitessin lloses del megalit. Aquesta petita necròpoli ens servirà per il·lustrar un fenomen molt corrent: la pervivència dels llocs d’enterrament al llarg dels temps. És bastant freqüent que allà on hi ha un dolmen es conservi en l’imaginari col·lectiu aquesta tradició de lloc sagrat, d’indret apte per als morts; almenys fins a l’edat mitjana.

Generalment els enterraments medievals són orientats d’est a oest, amb els peus vers llevant; però no sempre. La simbologia d’aquest fet és clara: posar el mort en direcció al punt on l’ànima ha d’emprendre el viatge. En aquest cas, però, l’orientació és de nord a sud.

- **Sobre el poblat del collet de Su:** Per ajudar a entendre la lògica d’aquest tipus de societats tribals creiem que un enfocament basat en l’antropologia cultural pot ser molt útil. En aquest sentit suggerim que a l’hora d’explicar l’edat del bronze i el megalitisme es tinguin en compte aspectes com les relacions entre els diferents poblats d’un mateix grup tribal, les relacions de parentiu, l’exogàmia, els ritus i cerimònies socials i religioses, etc.

- **Sobre l’activitat núm. 24:**

Neolític: – Destral de pedra polimentada
                  – Falç de peces articulades
                  – Molí de pedra
                  – Joies de pedres semi-precioses
                  – Forn de terrissa
                  – Teler
                  – Formatgera

Bronze: – Metal·lúrgia del bronze

Ferro: – Metal·lúrgia del ferro
                  – Torn de ceramista (anterior al Pròxim Orient)

- **Sobre l’activitat núm. 28:** El dolmen de can Marquet i el de Cornet I són cambres simples; el de pla del Coll és una cista megalítica i el de Castelltallat i el de Puig Rodó són del tipus arca amb vestíbul-pou, tot i que en la fotografia del segon sigui difícil d’apreciar-ho.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES DELS GRÀFICS

GRÀFIC V

CASTANY, J.; GUERRERO, LL. (1986) Op cit.

GRÀFIC VI

CASTANY, J.; ALSINA, F.; GUERRERO LL. (1989) Op cit.

BIBLIOGRAFIA

- AMADES, J. (1941), "Mitologia megalítica". Barcelona, Ampurias, III.
- ARAGALL, A. (1991), *La Prehistòria a Catalunya*. Barcelona, Barcanova.
- AUTORS DIVERSOS (1961-1979), *Corpus de sepulcros megalíticos*. Espanya, Barcelona. Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona i Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació Provincial de Barcelona. (9 vol.)
- AUTORS DIVERSOS (1982). *L'arqueologia a Catalunya, avui*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- BOSCH GIMPERA. (1920), "Sepulcres megalítics dels començos de l'Edat del Bronze a la comarca de Solsona". Barcelona, Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, Vol. VI.
- CASTANY, J; GUERRERO, LL. (1986) "El megalitisme al Solsonès: darreres investigacions arqueològiques i antropològiques". Lleida, Ilerda, núm. 47
- CASTANY, J; ALSINA, F; GUERRERO LL. (1989) "El megalitisme al Solsonès: resultats de les darreres excavacions (1984-1988)". Barcelona, Tribuna d'Arqueologia.
- CURA, M; VILARDELL, R. (1982), "El fenomen megalític a les comarques centrals de Catalunya". AUSA, X. PP. 153-164.
- DANIEL, G. (1963) *The megalith builders of western Europe*. Bungway, Pelican Books.
- DAURA, A; GALOBART, J. (1982 i 1983), "L'Arqueologia al Bages". Manresa, Les Fonts num 5 i 6.
- DAURA, A. (1982), "Arqueologia i mitologia". Manresa, Dovella, num 7. PP 4-8.
- DAURA, A; SANCHEZ, E. (1993) *Introducció a l'Arqueologia de Catalunya*. Barcelona, Ed. Teide.
- KNAUTH, P. (1976), *El descubrimiento de los metales*. Holanda, Time life International.
- MALUQUER DE MOTES, J. (1987), *Història de Catalunya*. Vol I: "Prehistòria i edat antiga". Barcelona, Edicions 62.
- NIEL, F. (1977), *Dolmens et menhirs*. França, Presses Universitaires de France.
- PERICOT, L. (1950), *Los sepulcros megalíticos catalanes y la cultura pirenaica*. C.S.I.C.
- SERRA I VILARÓ, J. (1927), *La civilització megalítica a Catalunya: contribució al seu estudi*. Solsona, Musaeum Archaeologicum Diocesanum.
- TARRÚS, J; CHINCHILLA, J (1992), *Els monuments megalítics*. Girona, Diputació de Girona/Caixa de Girona.

Materials didàctics

- Arquitectura monumental a Europa: els constructors de dòlmens*. Estri. (Làmines).
- COMAS, F; SERRA, J.A. "La Prehistòria. Visita al Museu Comarcal de Manresa". Manresa, Ajuntament de Manresa/Centre de Recursos del Bages.
- Taller de Prehistòria*. Schola (didàctica activa). Tel: (93) 382 49 46
- Les arrels de la nostra Història*. Societat Catalana d'Arqueologia (Video)
- De l'home caçador als primers pagesos*. Societat Catalana d'Arqueologia (Video).

